

KONEC DĚTSTVÍ

Arthur C. Clarke

Arthur C. Clarke

✓KONEC
DĚTSTVÍ

PŘEKLAD ROBERT TSCHORN

ARGO

Ukázka elektronické knihy

SLOVO ÚVODEM

CLARKOVA ORBITA

Před osmnácti lety socialistický intelektuál a kritik Michael Harrington napsal pro *The Spectator* recenzi nazvanou „Na co nám je science fiction?“, v níž vyjádřil názor, že *Konec dětství* je kniha „s velkým dosahem a vizí, překračuje hranice žánru“, ale „na sci-fi je příliš dobrá“. Dále si zaprorokoval, že „sci-fi se ještě pár let udrží, ale odsouzená k zániku je stejně jistě jako westerny. Vidět v ní budoucnost je stejně bláhové jako doufat v návrat *Gunsmoke* nebo *Wagon Trail*.“

Odpusťte mi, že tu pro vlastní nekalé účely cituji Clarkovy slavné „zákony“, jmenovitě první: „Když uznávaný, ale postarší vědec prohlásí, že je něco možné, má téměř jistě pravdu. Když něco prohlásí za nemožné, velmi pravděpodobně se mýlí“.*

Harrington nebyl vědec, ale chápete mě. Pro „literární“ recenzenty nebylo snadné sundat klapky z očí a dohlédnout za brakové kořeny science fiction, aby spatřili, co se děje za oponou žánru, aby uviděli intelektuální rozruch poválečných let, který do čela vynesl Isaaca Asimova, Roberta A. Heinleina a Arthura C. Clarka, dobu, kterou fanoušci sci-fi nostalgicky označují za „zlatý věk“, aby zaznamenali literární vzepětí a kvas „Nové vlny“ šedesátých a sedmdesátých let a poté kyberpunkové hnutí let osmdesátých a devadesátých, které jako první prokázalo a předznamenovalo, že žánr jedinečně spojující vědecké

* Jen pro úplnost, Clarkův druhý zákon praví: „Jediný způsob, jak odhalit meze možného, je vypravit se kousek za ně do oblasti nemožného.“ A třetí, nejcitovanější: „Jakoukoli dostatečně vyspělou technologii nelze odlišit od magie.“

předpovědi s fabulací se stane jedním z motorů populární kultury jedenadvacátého století. Opravdu jsme nemohli čekat od zaslepených konzervativců jako Michael Harrington, že si dovedou představit budoucnost, v níž jak střední proud kultury, tak i vyšší umění vstřebají sny, motivy a autory science fiction.

Jedním z těch vstřebaných byl Isaac Asimov: jeho tři zákony robotiky ovlivnily celou generaci čtenářů sci-fi, počítačových vědců a kybernetiků.* Při dnešním rychlém rozvoji bojových robotů budeme Asimovovy tři zákony potřebovat co nevidět.** Robert A. Heinlein, kdysi zvaný „děkan science fiction“, byl rovněž vstřebán, když se jeho román z roku 1961 *Cizinec v cizí zemi* o Marťanovi, který rozpoutá náboženskou a sexuální revoluci, stal katalyzátorem kontrakturního hnutí šedesátých let. Nemuseli jste číst science fiction, abyste znali význam slova „grok“. A nejspíš vám nemusím říkat, že třetí velikán zlatého věku science fiction měl celkově možná největší vliv na vědu, techniku, média, popkulturu i ten vstřebaný žánr, jenž vzhlíží ke hvězdám i do „vnitřního vesmíru“, kde sídlí jak naše nejzářnější sny, tak nejstrašnější démoni. Ze všech autorů zlatého věku se sir Arthur C. Clarke a Isaac Asimov stali nejslavnějšími sci-fi autory dvacátého století, ale díky za „naplnění ambicí science fiction“, jak to formuloval George Zebrowski v *St James Guide to Science Fiction Writers*, patří Clarkovi, který spojil vrcholný intelekt, jasnovidnou schopnost předvídat možnosti vědy a techniky, vizi etické budoucnosti a nepodmíněné hodnoty vesmírného výzkumu, které prostřednictvím uměleckého génia předal čtenářům na celém světě.*** O jeho značném přínosu vědě nemluvě, zvláště pak o jeho představě

* Dovolím si tvrdit, že jméno humanoidního robota ASIMO od Hondy (Advanced Step in Innovative Mobility) je pocta Asimovovi, ačkoli se to Honda upejpá přiznat.

** Mrazivé příklady toho, co mám na mysli, hledejte v článcích jako „Swarm Robotics and the Future of the Military“ od Alexe Velez-Greena.

*** Tím vůbec nechci snižovat přínos Isaaca Asimova, svého přítele a kolegy, kterého chovám ve veliké úctě.

geostacionární komunikační družice, kterou roku 1945 publikoval v časopise *Wireless World* za velkorysý honorář patnácti liber. Když Clarke v roce 2008 zemřel, časopis Americké asociace pro vědecký pokrok *Science* navrhl pojmenovat geostacionární orbitu „Clarkova orbita“. Těžko si představit dnešní komunikace (a předpověď počasí) bez družic. Jako před ním H. G. Wells (k němuž je často přirovnáván) byl Clarke ve své době velkým popularizátorem. Jeho četné naučné knihy, jako kniha měsíce Čtenářského klubu *Zkoumání vesmíru* z roku 1951, měly mnoho čtenářů a značný dopad – Carl Sagan knihu nazval „přelomový bod v mém vědeckém vývoji“ – a televizní účinkování v pořadech *Záhady světa Arthura C. Clarka* a *Svět tajemných sil Arthura C. Clarka* i komentování misí Apollo 11, 12 a 15 na stanici CBS Clarkovi pomohly k ještě širšímu publiku. Všichni ostatní se o něm pak doslechli díky nesmírně úspěšné spolupráci se Stanleyem Kubrickem. Kubrick si u Clarka vyžádal scénář podle povídky *Hlidka* a Clarke námět zpracoval i do románu se stejným názvem – *2001: Vesmírná odysea*.

Teď se ptám sám sebe: najde se někdo, kdo ten film neviděl?

Ocituji *Encyklopedii science fiction* Petera Nichollse a Johna Cluta: „Po úspěchu *2001: Vesmírná odysea* se Clarke stal zřejmě nejznámějším autorem sci-fi na světě.“ Také byl jedním z nejocenenějších autorů sci-fi na světě; seznam zahrnuje Unesco Kalinga Prize, Westinghouseovu cenu Americké asociace pro vědecký pokrok, Srilankabhimanya, nejvyšší státní vyznamenání Srí Lanky, Marconiho cenu, Cenu Charlese A. Lindbergha a všechny ceny za science fiction: Huga, Nebulu, Pamětní cenu Johna W. Campbella, Cenu velmistra fantastického žánru, Cenu Roberta A. Heinleina, Mezinárodní cenu fantastiky za literaturu faktu, Jupitera, a tím to zdaleka nekončí. Dostal Řád Britského impéria, byl povýšen do rytířského stavu a zastával funkci kancléře univerzity v Moratuwě na Srí Lance. Také zavedl každoroční udělování Ceny Arthura C. Clarka pro nejlepší sci-fi román poprvé vydaný ve Spojeném království.

Své slávy Clarke využil k propagaci svého přesvědčení o nevyhnutelnosti a možnostech kosmického výzkumu a své další vášně, jíž se aktivně

věnoval: průzkumu mořských hlubin. I když ho trápily následky obrny a občas musel používat invalidní vozík, říkal, že pod vodou je „zcela provozuschopný“. Potápění ho roku 1956 zavedlo na Srí Lanku, kde zůstal po zbytek života. A že to byl plný život, všech těch devadesát let: úspěšný spisovatel, futurista, podmořský výzkumník, vědecký komentátor, televizní hvězda a schopný politický aktivista zaměřený proti americké militarizaci kosmu. V první řadě byl ale Arthur C. Clarke spisovatel science fiction, dědic jak americké žánrové tradice, tak Wellse, Vernea a filozofa a autora fantastiky Olafa Stapledona, jehož kosmické perspektivy a apokalyptické vize jsou patrné v nejlepších Clarkových pracích... jako třeba v *Konci dětství*, jež zřejmě právě držíte v rukou. Svůj milovaný žánr vnímal jako platformu, na níž může představit myšlenky a udělat z nich žitou zkušenost. *Konec dětství* představuje Clarka v nejčistší podobě a snad až na *2001: Vesmírnou odyseu* je nejspíš dosud jeho nejpopulárnějším románem. V roce 2015 podle něj vznikla třídílná televizní série a Eric Thurn v *Rolling Stone* knihu označil za „Rosettskou desku všech vyprávění o prvním kontaktu, která se stala poznávacím znakem moderní science fiction“. Zařadila se na seznam „Nejlepších sci-fi knih“ v anketě čtenářů *The Guardian*: „Každý fanoušek žánru v románu hned zachytí bezpočet míst a motivů, jež ovlivnily pozdější díla. A kdo je v žánru nováček, tady má dobrý začátek.“ Kniha si vysloužila i nálepku jednoho „z nejčastěji analyzovaných děl science fiction“, a tady jsem i já přispěl svou troškou do mlýna! Když už jsem u toho, musím dodat, že když jsem knihu četl znovu (pokolikáté už!), příjemně mě překvapilo, jak je svěží: i když vznikla roku 1953, nezatuchla, nestala se z ní starožitná klasika jako z tolika odvozených sci-fi románů.

Číst *Konec dětství* je jako číst historický román extrapolovaný do smyšlené vzdálené budoucnosti. Pocit úžasu a kosmické ohromnosti skoro nejde unést. Clarke píše majestátně, jeho hlas je vzdálený, doléhá ozvěnami, ale zaměřuje se na blízké a důvěrné; stranu za stranou lze cokoli zpochybnit a to vyvažování úhlů pohledu a možností je neodmyslitelnou součástí Clarkova stylu – literární ztvárnění vědecké metody. Autor napodobuje Sókrata, aniž by jakkoli poučoval. Nenabízí

jednoduché odpovědi a vede čtenáře k pochybnostem o tom, co bylo odhaleno. V tomto smyslu je *Konec dětství* skutečně interaktivní. Jak přemítá jedna z postav: předem dané představy tu k ničemu nejsou. Pokud román čtete poprvé, závidím vám; žádné ukazatele nepotřebuje, ale během četby se ptejte sama sebe, jestli je utopický, nebo antiutopický. Je to extrapolace vědeckého pokroku, nebo výsledek mystiky, již jeden z aktérů nazývá „hlavní úchylkou lidského myšlení“? Staví vědu a náboženství proti sobě, nebo je smiřuje? Je to dalekosáhlá tragédie, nebo stapledonovská vidina transcendence? Nebo tohle všechno najednou?

Ve své autoritativní sérii antologií *Cesta k science fiction* James Gunn uvedl, že Clarke píše „třemi samostatnými styly: extrapolativním, vynalézavým a mystickým“. Jistě by šlo obhájit, že *Konec dětství* obsahuje všechny tři. Román je to podle většiny měřítek útlý, ale přesto „velký“, protože prostřednictvím příběhu, obav, nadějí a skutků vnímavých lidí, kteří se pokoušejí zachovat správně, pokládá zásadní otázky. Je to eschatologický román, který se ptá po tom, co je člověk, a přemýšlí nad obloukem na konci lidstva. Slovy jedné z Clarkových postav: „Byl to konec, jaký žádný prorok nevěstil, jaký vylučuje optimismus i pesimismus zároveň. A přece to sedělo; mělo to vznešenou nevyhnutelnost velkého uměleckého díla.“

Stejně jako ji má tenhle klenot čerstvě vytažený ze zlatého věku science fiction.

Užijte si ho... a přemýšlejte!

Jack Dann
Windhover Farm
Victoria, Austrálie
30. března 2016

PŘEDMLUVA

Konec dětství jsem psal od února do prosince 1952 a na jaře 1953 text ještě důkladně zrevidoval. První část vychází ze starší povídky *Strážný anděl*, která vyšla časopisecky v roce 1950 s tvůrčími redakčními zásahy Jamese Blishe.

Data jmenuji, abych příběh zasadil do historické perspektivy, protože 24. srpna 1953, kdy knihu vydalo nakladatelství Ballantine, velká většina dnešních čtenářů ještě ani nebyla na světě. První umělá družice se dostala na oběžnou dráhu Země až za čtyři roky, ačkoli ani největší optimisté nečekali, že to bude tak brzy; „někdy koncem století“ – byly naše nejnadějnější odhady. Kdyby mi někdo řekl, že už v příštím desetiletí budu stát pět kilometrů od startu první rakety na Měsíc, byl bych se mu vysmál.

Přesto byla tato kniha už šestnáct let stará, když Armstrong s Aldrinem přistáli na Moři klidu a rozhodli o vítězi závodu mezi USA a SSSR, jímž začínala původní verze *Konce dětství*. Rozhodl jsem se tedy vyprávění posunout do dalšího století, a už jsem měl napůl hotovo, když v den dvacátého výročí Apolla 11 přišlo oznámení, že dalším cílem amerického vesmírného programu je Mars. Děkuji za dovolení, pane Bushi.

Počátkem padesátých let, kdy tato kniha vznikala, jsem ještě věřil důkazům tzv. paranormálních jevů a použil je jako hlavní téma příběhu. O čtyřicet let a několik milionů dolarů později (mluvím o penězích, které Yorkshire Television vložila do mých pořadů *Záhady světa* a *Svět tajemných sil*) je ze mě téměř bezvýhradný skeptik. Slyšel jsem víc než dost falešných tvrzení a viděl až moc podvodnických triků. K poznání jsem dospíval dlouho a občas jsem se ztrapnil. Například:

I když je těžké si vybavit ten hektický a popletený den s Arthurem Koestlerem, Johnem Taylorem, Davidem Bohmem a Johnem Hastedem na Birkbeck College ve čtyřiasedmdesátém, myslím, že podání Uriho Gellera v *My Story* je nepříjemně přesné. „Arthur C. Clarke v tu chvíli už nepochyboval. Řekl něco jako: „Bože! Ona je to pravda! O tomhle jsem psal v *Konci dětství*... Ti pochybovační kouzelníci a novináři ať přinesou důkazy, nebo sklapnou. Pokud nedovedou zopakovat to, co Geller dělá v přísně kontrolovaných podmínkách, nemají se k tomu co vyjadřovat.“

V kontextu chaosu, jaký na Birkbecku panoval, je formulace „přísně kontrolované podmínky“ k smíchu. Poslední věta ale sedí, protože právě k tomu později došlo. (Příklad najdete třeba v *The Magic of Uri Geller* Jamese Randiho.) Přesto musím přiznat, že mám pro Uriho Gellera slabost; i když za sebou po celém světě zanechal brázdu zohýbaných lžic a popraskaných reputací, poskytoval potřebné rozptýlení v nejistých a nešťastných časech.

V prvním vydání *Konce dětství* mnoho čtenářů zarazilo prohlášení „Názory vyjádřené v této knize nejsou názory jejího autora“. To jsem nemyslel jako vtip; nedávno mi vyšlo *Zkoumání vesmíru*, kde jsem vykreslil optimistický obrázek naší budoucí expanze do kosmu. Teď jsem napsal knížku, která hlásala, že „hvězdy nejsou pro člověka“, a nepřál jsem si, aby si někdo myslel, že jsem najednou obrátil.

Dnes bych záběr onoho prohlášení omezil na devadesát devět procent „paranormálních úkazů“ (přece nemohou být *všechny* podfuk) a sto procent „setkání“ s mimozemšťany. Velmi by mě mrzelo, kdyby i tato kniha přispěla ke klamání důvěřivců, které tak cynicky zneužívají média. Knihkupectví, trafiky i éter zamořily oblbující slátaniny o ufounech, parapsychických schopnostech, astrologii, energii pyramid, „propojení“ a tak dále. Někdo na tom chce s koncem tisíciletí ještě vydělat.

Znamená to, že *Konec dětství*, když se zabývá jak paranormálním, tak návštěvníky z vesmíru, už nemá co říci? Rozhodně ne, vždyť je to literární dílo! *Válka světů* nás stále baví, i když Marťani v roce 1898 neugrilovali Woking, dokonce ani New Jersey v roce 1938. Nepochy-

buji o tom, že vesmír překypuje životem, a řekl jsem to tolikrát, že to ani nechci počítat. SETI (pátrání po mimozemské inteligenci) je dnes etablovaným astronomickým oborem. Že je to věda, která nemá co zkoumat, nás nemůže ani překvapit, ani zklamat. Techniku, která umí naslouchat hvězdám, máme sotva po dobu poloviny lidského života.

Krátce po vydání se o *Konec dětství* začali zajímat filmaři a práva od té doby prošla nesčetnými rukama a nesčetnými adaptacemi. Mezi scenáristy byl i můj starý přítel Howard Koch, který k mému velkému nadšení nedávno prodal svůj proslulý scénář (viz předchozí odstavec) pro Orsona Wellese za šesticifernou sumu.

Podle toho, co se mi doneslo z hollywoodského gulagu, se teď práva na zfilmování *Konce dětství* nabízejí za částku dvěstěkrát vyšší než suma, s níž jsem byl v roce 1956 naprosto spokojený. A i kdyby se román na plátno nakonec nedostal, velice působivou variací na druhou kapitolu přinesl televizní seriál *V*.

Musím se přiznat, že když jsem viděl první díl *V*, ukonejšilo mě jen maličko, že jsem se objevil ve scénáři. Pak jsem si vzpomněl, že Ted Sturgeon má na tuhle situaci mnohem starší copyright. Už v roce 1947 – ano, 1947! – napsal povídku s nezapomenutelným názvem (a poslední větou) *Nebe bylo plné lodí*.

Sotva jsem upravil předchozí odstavec, když mi v hlavě explodovala další vzpomínka. Šest let před Tedovou povídkou jsem něco podobného viděl na vlastní oči. Ne, nezbláznil jsem se z toho všeho psaní sci-fi...

Byl krásný letní večer roku 1941. Jel jsem do Londýna autem se svým dnes už zesnulým přítelem Valem Cleaverem, jako já nadšeným členem Britské meziplanetární společnosti a po válce hlavním inženýrem Oddělení raketového pohonu ve firmě Rolls-Royce.

Za zády nám zapadalo slunce, do města zbývalo dvacet mil. Přejeli jsme hřeben kopce a naskytl se nám pohled tak neuvěřitelný, že Val zastavil. Bylo to stejně krásné jako děsivé, ale doufám, že to už žádná příští generace neuvidí.

Na nebi nad Londýnem kotvily desítky, stovky zářivě stříbrných protiletadlových balónů. Bachratá torpéda odrážela poslední paprsky

slunce, až to opravdu vypadalo, že nad městem visí flotila kosmických lodí. Dlouho jsme společně snili o daleké budoucnosti a vůbec nemysleli na aktuální nebezpečí, proti němuž měl ten vzdušný plot chránit.

Možná z toho okamžiku vzešel zárodek *Konce dětství*.

Arthur C. Clarke
Colombo, Srí Lanka
27. července 1989

Poznámka: kromě nové předmluvy nedošel text žádných změn. Od druhé kapitoly je *Konec dětství* přesně takový jako v roce 1953.

ČÁST PRVNÍ

Země a Suveréni

1

Sopka, která vztyčila Taratuu z tichomořských hlubin nad hladinu, už půl milionu let spala. Přesto už brzy, pomyslel si Reinhold, zalijí ostrov plameny ještě žhavější než ty, které stály u jeho zrodu. Otočil se ke startovací rampě a pohledem vyšplhal po pyramidě lešení, jež Kolumba dosud svíralo. Sedmdesát metrů nad zemí příd' lodi ještě zachytávala poslední paprsky zapadajícího slunce. Mnoho večerů už Kolumba nečeká; brzy bude plout nekonečným dnem vesmíru.

Tady pod palmami na vysokém skalnatém hřbetě ostrova bylo ticho. Z Projektu sem doléhalo jen občasné brebentění kompresoru nebo slabé volání dělníka. Reinhold si tenhle těsný shluk palem oblíbil, skoro každý večer sem chodil obhlédnout své skromné panství. Byl smutný při pomýšlení, že ani z palem nezůstane nic než atomy, až Kolumbus v pekelných plamenech zamíří ke hvězdám.

Míli od útesu rozžehla letadlová loď James Forrestal pátrací reflektory a začala jimi lovit v černých vodách. Slunce už zapadlo a od východu se svižně hnala tropická noc. Reinhold si položil uštěpačnou otázku, jestli plavidlo doufá, že najde ruské ponorky tak blízko břehu.

Myšlenka na Rusko ho jako vždy dovedla ke Konradovi a onomu ránu na jaře 1945, kdy se sesypal svět. Od té doby uteklo víc než třicet let, ale vzpomínka na poslední dny Říše udolané vlnami z Východu i ze Západu nevybledla. Jako dnes vidí Konradovy unavené modré oči a nazlátlé strniště na bradě, tu pobořenou pruskou vesnici, kde si podali ruku na rozloučenou, i nekonečný proud uprchlíků. Jejich loučení předznamenalo všechno, co se od té doby stalo se světem – rozkol mezi Východem a Západem. Protože Konrad si vybral směr Moskva. Reinhold ho tehdy měl za blázna, ale teď už si nebyl tak jistý.

Třicet let žil v přesvědčení, že je Konrad mrtvý. Opak se dozvěděl teprve před týdnem od plukovníka Sandmeyera z Technické špionáže. Sandmeyera neměl rád a byl si jist, že je to oboustranné, ale v práci jim to nikdy nevadilo.

„Pane Hoffmanne,“ začal plukovník úředně, „právě jsem z Washingtonu dostal znepokojivé informace. Pochopitelně podléhají nejvyššímu utajení, ale já se přesto rozhodl seznámit s nimi inženýry, aby si uvědomili, jak nás tlačí čas.“ Pro větší účinek se odmlčel, ale Reinholdem to nehnulo. Už tušil, co bude následovat.

„Rusové nás skoro dohnali. Mají nějaký atomový pohon, co já vím, může být i účinnější než náš, a u jezera Bajkal staví loď. Nevíme, jak jsou daleko, ale podle špionáže by mohli letos startovat. Sám víte, co to znamená.“

To tedy vím, pomyslel si Reinhold. Závod začal, a my ho nemusíme vyhrát.

„Víte, kdo šéfuje jejich týmu?“ zeptal se tehdy, odpověď ani nečekal. Plukovník Sandmeyer ho ale překvapil a postrčil k němu strojopis, v jehož záhlaví stálo: Konrad Schneider.

„V Peenemünde jste znal hodně takových, že ano?“ zeptal se plukovník. „To by nám mohlo něco napovědět ohledně jejich metod. Sepište mi, prosím, poznámky o co nejvíc lidech – specializace, nejlepší nápady a tak. Víím, že po vás chci hodně, je to dávno, ale aspoň to zkuste.“

„Konrad Schneider je jediný, na kom záleží,“ odpověděl Reinhold. „Byl geniální, ostatní jsou jen slušní inženýři. Bůh ví, co dokázal za třicet let. Nezapomínejte, že nejspíš viděl všechny naše výsledky, my o těch jeho nevíme nic. Je ve značné výhodě.“

Nemyslel to jako kritiku zpravodajců, ale chvíli se zdálo, že si to Sandmeyer vezme osobně. Nakonec jen pokrčil rameny.

„Tahle mince má dvě strany, jak jste mi sám řekl. Naše svobodná výměna informací znamená rychlejší pokroky, i když jim tu a tam vydáme nějaké tajemství. Ruské laboratoře nejspíš ani pořádně nevědí, co dělají jejich vlastní lidé. Však jim ukážeme, že demokracie bude na Měsíci první.“

Demokracie – houby! pomyslel si Reinhold, ale raději to nevyslovil. Jeden Konrad Schneider má větší cenu než milion registrovaných voličů. A co už mohl dokázat, když má v zádech všechny zdroje Sovětského svazu? Třeba právě teď jeho loď opouští Zemi...

Taratuu už slunce opustilo, ale nad Bajkalem stálo dosud vysoko na nebi; Konrad Schneider s podkomisařem jaderného výzkumu se volným krokem vraceli ze zkušebny motorů. V uších jim dosud tepala bolest, i když hromová ozvěna nad jezerem dozněla už před deseti minutami.

„Co se mračíš?“ zeptal se zničehonic Grigorijevič. „Za měsíc budeme na cestě a Američani puknou vzteky.“

„Jsi věčný optimista,“ odtušil Schneider. „Motor sice funguje, ale tak jednoduché to není. Žádné zásadní překážky už nevidím, ale zprávy z Taratuy mi dělají starosti. Říkal jsem ti, jaké je Hoffmann eso, a má za sebou miliardy dolarů. Na fotkách jeho lodi toho není moc vidět, ale stejně to vypadá, že ji má skoro hotovou. A víme, že motor otestoval už před pěti týdny.“

„Netrap se,“ odbyl ho Grigorijevič smíchem. „To je čeká studená sprcha. Nevědí o nás přece vůbec nic.“

Schneider měl své pochybnosti, ale přišlo mu bezpečnější se o nich nezmiňovat. To by mohlo Grigorijevičovy myšlenky nasměrovat na křivolaké cestičky, a pokud se něco dostalo ven, sám by se jen těžko vyvinil.

Strážný u vstupu do administrativní budovy mu zasalutoval. Vojáků je tu skoro stejně jako techniků, pomyslel si smutně. Jenže tak už to v Rusku chodí, a dokud mu nepřekáží, nemá si na co stěžovat. Až na několik krajně nepříjemných výjimek vlastně všechno vyšlo, jak si představoval. Teprve budoucnost ukáže, jestli se lépe rozhodl on, nebo Reinhold.

Od práce na závěrečném hlášení ho vytrhly vzrušené hlasy. Chvilí nehybně seděl u psacího stolu a přemýšlel, co jen mohlo tak narušit přísnou kázeň tábora. Přešel k oknu a poprvé v životě poznal beznaděj.